

Planetaarinen sosiaalipedagogiikka pähkinänkuoressa

Olemme lähteneet liikkeelle ajatuksesta, jonka Maria Joutsenvirta ja Arto Salonen esittelivät Sivistys vaurautena kirjassaan jokunen vuosi sitten. Ihmisen suhde todellisuuteen on irrallinen kolmen ulottuvuuden suhteen eli tilallisen, ajallisen ja eettisen tai moraalisen ulottuvuuden suhteen.

Tilallinen ulottuvuus viittaa siihen, että joskus aikanaan ihmisen elinpiiri oli hyvin suppea. Kun vaikkapa entisaikojen suomalaiset asettuivat johonkin asumaan, he raivasivat itselleen asuinpaikan keskeltä metsää ja rakensivat talon. He rupesivat siinä ympäristössä metsästäämään, kalastamaan tai myöhemmin viljelemään maata. Silloin kaikki mitä elämiseen tarvittiin, oli hyvin käsin kosketeltavissa ja nähtävissä päivittäisessä elämässä. Silloin myös suhde luontoon oli sellainen, että jos luonnolle aiheutti jotain haittaa, niin sen kyllä näki heti ja oppi sitä kautta myös elämään kestävästi oman ympäristön kanssa.

Mutta tänä päivänä olemme kytkeytyneet osaksi globaalia todellisuutta esimerkiksi tietoverkkojen ja tuotantoketjujen ja globaalin talouden kautta. Meiltä on hämärtynyt se, miten päivittäisten valintojemme kautta vaikutamme ihmisten elämään ja ympäristön tilaan jopa toisella puolella planeettaa. Tämä aikaansaa meille myös moraalisen haasteen eli riittääkö tällaisessa maailmassa enää se, että tuijotamme vain omaan etuumme tai pelkästään omaan lähipiiriimme. Vai pitäisikö meidän pyrkiä tietoisesti avartamaan omaa moraalista kehäämme koko ihmiskuntaan ja kaikkiin kansoihin?

Mikä ehkä haasteellisempaa on se, että pystyisimme myös ylittämään ihmisen ja luonnon välisen rajan. Eriytyneessä maailmasuhteessamme olemme tottuneet käsittelemään luontoa välineellisen hyötyarvon kautta. Kun planeetan rajoja koetellaan, meidän pitäisi päästä kohti sitä, että luonnolla on itseisarvo.

Kolmas ulottuvuus liittyy aikaan eli siihen, miten me olemme osa ajallista jatkumoa, joka lähtee menneisyydestä, historiasta ja kaikesta siitä, mitä siellä on tapahtunut, ja niistä kehityskuluista, jotka ovat johtaneet nykyiseen maailmaan. Ja miten me tässä hetkessä kokisimme olevamme sellaisia toimijoita, että ymmärtäisimme historian viisautta ja niitä ratkaisuja, joita sieltä voi nousta esiin tulevaisuuden ongelmien selättämiseksi? Mutta ennen kaikkea, että kokisimme olevamme sellaisia toimijoita, että meillä on osallisuus kulttuurin muovautumiseen ja tulevaisuuden rakentumiseen tässä hetkessä.

Yksi asia, jonka nostimme tarkastelussamme esille, oli tutkimusten havainto siitä, että erityisesti nuorilla on tällä hetkellä ristiriitainen suhde tulevaisuuteen. Tutkimusten mukaan nuorilla ei näytä olevan kovin paljon uskoa siihen, että he voisivat omalla toiminnallaan vaikuttaa kehityksen suuntaan. Tulevaisuus näyttää heille hyvin kompleksisena, nopeasti muuttavana ja alati teknologisoitavana. Nuorten tulevaisuussuhde määrittyy pitkälti oman tulevaisuuden kautta. Koulutuksesta haetaan sellaisia muutokseen sopeutuvia osaamisia, joilla pärjäisi tulevaisuudessa.

Tämä tulevaisuuden sulkeutumisen ongelma on yksi kasvatuksen ja koulutuksen iso kysymys tällä hetkellä. Mitä enemmän ajattelemme pystyvämme määrittelemään tarpeellisia tulevaisuuden taitoja, sitä enemmän tulemme määritelleeksi myös tulevaisuutta.

Planetaarisen sosiaalipedagogiikan uudisvavan oppimisen ideana on se, että ihminen voidaan nähdä tutkimusmatkailijana, joka tekee matkaa samaan aikaan omaan sisäiseen maailmaansa, mutta myös sieltä ulkoiseen todellisuuteen. Jotta tällainen tutkimusmatkailu onnistuisi missä mieli ja koko ihmisen olemus ja kehollisuus pääsevät mukaan ja vuorovaikuttamaan, tarvitaan käyttöön erilaisia oppimisen moodeja.

Perinteinen tapa oppia nykyisessä koulujärjestelmässämme on tietoperustainen. Sen pohjalle rakentuvat opetussuunnitelmat ja oppiaineet. Ajatus on ihan hyvä, eli kun me saamme tietoa maailmasta ja jäsenämme sitä, me hahmotamme omaa paikkaamme maailmassa. Mutta planetaarinen sosiaalipedagogiikka ajattelee, että se ei vielä riitä, vaan me tarvitsemme myös muunlaisia rooleja. Se toinen rooli voisi olla taiteilijan rooli.

Tiedon perusteella rakennettu kuva todellisuudesta jää aina väistämättä kapeaksi, mutta jos siihen tuodaan mukaan taide, voimme synnyttää todellisuudelle uusia tulkintoja tai rakentaa yhteisiä jaettuina merkityksiä. Taide voi avartaa horisonttiamme kuvitella erilaisia tulevaisuuksia ja myös toivottavia tulevaisuuksia. Tiedon perusteella tulevaisuussuhteemme ankkuroituu hyvin helposti siihen, että rakennamme käsitystä tulevaisuudesta todennäköisten tulevaisuuksien kautta, jotka pahimmillaan ovat vain menneisyyden jatkumoa.

Kolmas rooli voisi olla henkisen olennon rooli. Tämä on ehkä sitä maailmaa, joka nykyisin pyritään siivoamaan pois koulutuksesta, ettei se mitenkään häiritse objektiivista tiedon omaksumista. Mutta jos ajatellaan, miten ihmisen todellinen kapasiteetti saadaan hyödynnettyä, silloin meidän pitäisi mennä paljon syvemmin myös ei-tietoiselle puolelle intuition maailmaan ja ihmisen sisäiseen maailmaan. Sieltä löytyvät usein ne kaikista parhaat vastaukset siihen, mihin päin pitäisi lähteä kulkemaan.

Henkisyydessä on kysymys myös merkityksen kokemuksesta. Jos ikinä ei ole mahdollisuutta tutkia omaa itseään ja kuulla omaa sisäistä ääntään, emme välttämättä tavoita kuulumisen kokemusta. Mikä maailmassa meitä puhuttelee sillä tavalla, että voisimme oikeasti kiinnittyä siihen, ettemme olisi vain irrallisia ajelehtivia lastuja ajan laineilla?

Tämä tarkoittaa sitä, että meidän pitäisi uudistaa koulutuksessa perinteisiä lähestymistapojamme. Ensimmäinen ajatus on rohkea luova kokeileminen, mitä tällä hetkellä ei hirveästi meidän koulujärjestelmämme salli. Ensimmäisestä luokasta alkaen toisen asteen lopulle on kuvattu tarkkaan, mitä oppijan pitäisi oppia ja mitä sisältöjä koulutuksessa tulee käsitellä. Jos palataan tutkimusmatkan metaforaan, ei ole enää kovin antoisa tutkimusmatka, jos kaikki se mitä matkan aikana pitäisi löytää on jo löydetty ja tutkittu.

Kokeilemisen idea on siinä, että uskalletaan lähteä rohkeasti uusille poluille. Se lähtee eittämisen tilasta, mikä on vierasta meidän nykyiselle ajattelullemme, jota toteutamme työelämässä, yhteiskunnassa ja koulutuksessa. Pitäisi uskaltaa lähteä vieraille poluille silläkin riskillä, että voi tulla harharetki ja voidaan joutua palaamaan takaisin. Mutta mitään uutta ei ikinä löydy, jos ei uskalla kokeilla.

Toinen aspekti dialogisuus on sitä, mikä sosiaalipedagogiikan näkökulmasta on erityisen puhuttelevaa ja vahvaa. Nykyinen oppimisen traditiomme keskittyy yksilön oppimiseen. Yleensä vuorovaikutus oppimisessa ajatellaan sitä kautta, että sen avulla yksilö voi oppia paremmin. Esimerkiksi erilaiset ryhmätyöt opettavat myös toimimaan ryhmässä, mutta se mitä mitataan, on kuitenkin yksilön oppiminen. Dialogisuudella tähdätään siten sen suuntaiseen ajatteluun, että emme välttämättä ole pelkästään yksilöinä oppijoita tai toimijoita, vaan oppiminen, uuden syntyminen ja toimijuus voivatkin olla vuorovaikutuksen ja yhteisöllisyyden tulosta.

Toinen asia mihin dialogisuus viittaa on se, millä tasoilla käymme dialogia. Tyypillinen dialogin käymisen taso on se, että puhumme asioista tai keskustelemme mielipiteistä. Mutta dialogisuus pitäisi ymmärtää paljon laajemmin myös esimerkiksi tunteiden tai kehollisten kokemusten jakamisena. Kaikki tämä vaatii toimiakseen sellaista resurssia, joka on tällä hetkellä todella aliarvostettu, eli hiljentymisen ja pysähtymisen paikkaa ja mahdollisuutta. Tällainen toiminta nähdään nykyisin hukkaan heitettynä resurssina ja tehokkuuden laskuna, eikä sille tahdo löytyä missään tilaa - ei työelämässä eikä myöskään koulutuksessa.

Avain syvempään tutkimusmatkailuun sekä itsensä tutkimiseen ja toisen kuuntelemiseen löytyy siitä, että meillä olisi niitä pysähtymisen paikkoja ja pysähtymisen hetkiä, jolloin ei ole kiire mihinkään. Hetkiä, jolloin on aikaa kuunnella itseään ja jolloin on aikaa kuunnella sitä, mitä toinen sanoo tai tuntee tai kokee.